

EPISCOPUL IULIU HOSSU - PERSONALITATE ISTORICĂ ȘI OM AL BISERICII

GABRIEL HOZA

Institutul de Istorie Ecleziastică „Nicolae Bocușan”

Bishop Iuliu Hossu — A Historical Figure and Man of the Church

ABSTRACT

Bishop Iuliu Hossu remains in the Romanian historical consciousness as one of the most important figures of the twentieth century. His entire life unfolded between two defining dimensions: as a man of his time, engaged in history, and as a man of the Church. He was both an active witness to the great political transformations of the Romanian nation and a servant of spiritual values, devoted to pastoral mission and prayer. Throughout his episcopate, Bishop Iuliu Hossu was seen as a living, involved presence. His pastoral activity was marked by an authentic closeness to the people, and the canonical visitations were the most concrete expression of this spirit of service. These canonical visits - often referred to in that era as "popular missions"- were not mere administrative duties. For Iuliu Hossu, they became true pilgrimages into the lives of his faithful. Walking through villages, meeting priests, talking with peasant families - all these moments mapped out a living diocese that he knew not through statistics, but through the heartbeat of his people. Yet this work was not merely institutional. It reflected a deep personal commitment: to be a true shepherd to his flock. In this sense, priests always felt his closeness—not only through authority but through personal example. He frequently attended protopresbyterial synods, supported religious missions, encouraged reading, education, and moral living. He urged priests to serve rather than to be served, to remain among their people, and to draw strength from that same "parental hearth" from which he too had once kindled his vocation.

All of this explains why, in December 1932, on the fifteenth anniversary of his episcopal consecration, the celebration organized by theology students and clergy in Cluj had a special significance. It was not a pompous event, but a sincere, heartfelt recognition of a man who—within just 15 years—had become a symbol of faith, courage, and devotion. In that "small jubilee of a great man," as the press of the time beautifully described it, one could see the full portrait of a bishop who never forgot the country roads, the dust on the shoes of rural priests, or the simple soul of the faithful he served. And for those who knew or met him, Iuliu Hossu was not just "Father Bishop" - he was someone who truly made you feel loved.

Cuvinte-cheie: Transilvania, mișcare națională, Marea Unire, Roma, preot, episcop, Alba Iulia

Keywords: Transylvania, national movement, Great Union (Union of 1918), Rome, priest, bishop, Alba Iulia

Episcopul Iuliu Hossu rămâne în conștiința istorică românească drept una dintre figurile marcante ale secolului al XX-lea. Întreaga sa viață s-a desfășurat între două dimensiuni definitorii: aceea de om al istoriei timpului său și aceea de slujitor devotat al Bisericii. A fost, deopotrivă, un martor activ al marilor

transformări politice ale națiunii române și un promotor al valorilor spirituale, dedicat misiunii pastorale și vieții de apostolat în slujba aproapelui.

Din presa interbelică reiese că, în acea perioadă, episcopul Iuliu Hossu era deja perceput de contemporani nu doar ca un ierarh devotat, ci și ca o personalitate istorică. A rămas cunoscut în conștiința publică drept „episcopul Marii Uniri”, cel care, la 1 Decembrie 1918, în fața celor peste o sută de mii de români adunați la Alba Iulia, a citit Proclamația de unire a Transilvaniei cu România. Acel moment a întărit imaginea sa în memoria colectivă ca făuritor al Unirii. Totuși, rolul său nu s-a limitat la acel eveniment istoric. Iuliu Hossu a fost un participant activ la toate etapele procesului unirii, iar încredințarea citirii Proclamației de către Consiliul Național Român nu a fost întâmplătoare, ci rezultatul prestigiului său moral și al implicării în cauza națională.

„Un mic jubileu pentru un om mare”¹

În anul 1932, cu prilejul unei celebrări organizate de studenții de la Seminarul Teologic, s-au împlinit 15 ani de la hirotonirea episcopală a lui Iuliu Hossu. Aniversarea a avut loc în luna decembrie, la Cluj, în mijlocul studenților teologi și al clericilor apropiați. Acolo, departe de tribunele politice și fără fast², evenimentul a fost organizat de Societatea de lectură „Alexi-Șincai”³ a studenților teologi, care a pregătit o ședință festivă în onoarea episcopului.

Hossu, care venise la serbare însoțit de rectorul Academiei Teologice, pr. canonic Gheorghe Vidican, de pr. canonic Victor Bujor și de mai mulți profesori, a fost întâmpinat prin interpretarea imnului arhieresc de către corul teologilor. Studenții teologi Dumitru Marcea și Vasile Prănase au recitat poezii semnate de Octavian Goga și Haralamb Lecca, iar momentul central al serbării l-a constituit discursul rostit de studentul teolog Pompeiu Ciaca. Acesta a realizat un scurt istoric al activității desfășurate de-a lungul celor 15 ani de păstorie ai sărbătoritului arhieru. Discursul a subliniat faptul că, în fiecare etapă a slujirii sale, episcopul Iuliu Hossu s-a dovedit a fi un autentic urmaș al sfinților apostoli, propovăduind cu statornicie Evanghelia și rămânând neclintit în misiunea sa pastorală fiind asemănat cu Inocențiu Micu Klain⁴. În cuvântul său rostit cu

¹ *Patria*, XIV, nr. 250, 4 decembrie 1932, p. 1.

² *Patria*, XIV, nr. 251, 6 decembrie 1932, p. 4.

³ Societatea de lectură „Alexi-Șincai” a studenților teologi a fost înființată în anul 1869 și a funcționat până în anul 1947, potrivit registrelor păstrate. Ea a activat în cadrul Seminarului diecezan, având ca scop principal stimularea lecturilor în limba română. Pe lângă lectură, societatea organiza activități culturale, deținea o bibliotecă proprie, statute și registre de funcționare. Documentele care atestă activitatea societății se află în custodia Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Cluj, fondul „Episcopia Greco-Catolică de Cluj-Gherla”. Din păcate, registrul cu procesele-verbale aferente anului 1932 nu se mai păstrează, motiv pentru care această serbare aniversară nu este consemnată în procesele verbale ale societății studențești.

⁴ *Patria*, XIV, nr. 251, 6 decembrie 1932, p. 4.

această ocazie, Iuliu Hossu a rememorat momente din trecutul său, evocând începutul chemării sale și idealurile care i-au luminat drumul. A vorbit cu sinceritate despre chemarea preoției, despre dorința de a deveni slujitor al lui Dumnezeu încă din anii adolescenței, când, în clasa a V-a de liceu, își imagina viața de preot la sat, cu o căruță și un cal. Adresându-se tinerilor teologi, Hossu a oferit sfaturi din experiență i-a îndemnat să nu aștepte să fie slujiți, ci să fie ei cei care slujesc. Le-a amintit că adevărata forță a unui preot vine din „focul sfânt” primit de la vatra părintească, care trebuie să-i încălzească pe drumurile vieții și să-i lumineze în lucrarea lor spirituală. Episcopul i-a încurajat să iubească poporul, în special țăranii și credincioșii simpli, „cei încredințați lor spre păstorire”. A subliniat nevoia de a fi aproape de oameni, de a le înțelege durerile și nevoile, de a fi prezenți în mijlocul lor nu doar ca autoritate, ci ca frați și părinți duhovnicești. Hossu le-a reamintit că preoția nu este un privilegiu, ci o jertfă asumată⁵. Așa cum avea să fie întreaga sa viață până la sfârșit.

Copilăria și vocația sacerdotală

Iuliu Hossu s-a născut la 30 ianuarie 1885 în localitatea Milaș, situată atunci în județul Mureș-Oșorhei, actualmente parte a județului Bistrița-Năsăud. Era cel de-al treilea fiu, din cei șase fii, al preotului greco-catolic Ioan și al Victoriei Hossu, născută Măriuțiu⁶. Cei șase frați Hossu au fost: Ioan Victor Hossu (1881-1951), inginer și director la CFR, Iustin Iosif Hossu (1883-1963), inginer agronom director al domeniilor mitropoliei, Iuliu episcopul Gherlei, Vasile Pompei Hossu (1887-1965) avocat, Teofil Hossu (1887- nu se cunoaște anul decesului), Ștefan Traian Hossu (1891-1978) medic legist⁷. El și fratele său Teofil vor alege calea tatălui lor, aceea a preoției.

În perioada 1892-1896, Hossu a urmat cursurile primare, iar între 1896 și 1899 a completat trei ani la Gimnaziul Săsesc din Reghin⁸. Încă din perioada studiilor, Iuliu Hossu s-a remarcat prin spiritul său de solidaritate și implicare socială. În anul 1898, numele său apare într-o mulțumire publică din ziarul *Tribuna* din Sibiu, pentru sprijinul acordat elevilor mineri de la Școala Elementară Română Greco-Catolică. Contribuția sa deși de doar 1 florin, alături de donațiile unor personalități și instituții importante ale vremii, demonstrează preocuparea lui Iuliu Hossu pentru binele celorlalți încă din tinerețe⁹. A continuat studiile în anul academic 1899-1900 la Liceul Romano-Catolic din Târgu Mureș, înainte de a-și finaliza educația preuniversitară la Liceul

⁵ *Ibidem*.

⁶ Prunduș (coord) 1995, p. 46.

⁷ *Ibidem*, p. 44.

⁸ Soica 2016, p. 19.

⁹ *Tribuna*, XV, nr. 231, 28 octombrie/4 noiembrie 1898, p. 3; *Unirea*, VIII, nr. 44, 5 noiembrie 1898, p. 2.

confesional pentru băieți „Sfântul Vasile cel Mare” din Blaj. A susținut examenul de bacalaureat în 1903¹⁰, ocazie cu care au ieșit în evidență calitățile sale intelectuale excepționale. Despre sesiunea examenului de maturitate desfășurată la Gimnaziul din Blaj, care a avut loc între 24 și 30 iunie, au relatat atât ziarele bisericești, cât și cele laice ale vremii. La proba scrisă s-au prezentat 60 de candidați, toți fiind admiși ulterior la proba orală. Dintre aceștia, trei elevi au obținut calificativul „eminent”: Ioan Coltor, Iuliu Hățegan și Iuliu Hossu¹¹.

Interesantă este și evocarea personală a episcopului, care mărturisea că „Încă din cl. V de liceu idealul P.S. Sale era să ajungă popă într-un sat și să aibă o căruță cu un cal”¹². Acest răspuns arată atât modestia ierarhului, cât și accentul pus de acesta pe chemarea la preoție și pe dorința de a se dedica în întregime slujirii preoțești. Iuliu Hossu a fost coleg de clasă cu Iuliu Hațieganu la Blaj, în acea perioadă amândoi se numărau printre fruntașii clasei. Inițial, ambii visau să urmeze o carieră în medicină, însă, cu timpul, drumurile lor s-au despărțit: Iuliu Hațieganu și-a urmat vocația de medic, devenind una dintre figurile importante ale medicinei românești, în timp ce Iuliu Hossu a ales calea preoției.¹³ Ziua de luni, 27 aprilie 1903, a fost un moment esențial în viața tânărului Iuliu Hossu, aflat în ultimul an de liceu, clipa decisivă a unei alegeri care avea să-i transforme întreaga viață. Aflat la Roma, în contextul pelerinajului prilejuit de jubileul de 50 de ani de la înființarea Mitropoliei de la Blaj și a Episcopiei de Lugoj, Iuliu Hossu a trăit o experiență de adâncă intensitate spirituală. După ce a urcat, cu smerenie, treptele tronului pontifical și a sărutat inelul cu crucifix al Papei Leon al XIII-lea, a luat hotărârea de a-și consacra viața lui Dumnezeu¹⁴.

Datorită suportului acordat de Episcopul de Lugoj, Vasile Hossu, Iuliu Hossu a avut posibilitatea de a-și continua studiile academice la Colegiul „De Propaganda Fide” din Roma. A fost numit în ultimul an de studii teologice ca Primo Prefetto al studenților colegiului. Iuliu Hossu a obținut titlul de doctor în Filosofie în anul 1906, eveniment menționat în ziarul „Unirea”, unde se relatează că la Roma a avut loc o sărbătoare cu adevărat românească, organizată cu prilejul susținerii doctoratului în filosofie de către Ionel Gohor și Iuliu Hossu¹⁵, la data de 4 iulie. Ulterior, în anul 1910, Iuliu Hossu a obținut și titlul de doctor în Teologie¹⁶.

¹⁰ Prunduș, Plăianu 1998, p. 29.

¹¹ *Gazeta Transilvaniei*, LXVII, nr. 137, 22 iunie/5 iulie 1904, p. 2; *Drapelul*, III, nr. 73, 24 iunie/7 iulie 1904, p. 3; *Unirea*, XIV, nr. 27, 2 iulie 1904, p. 255.

¹² *Patria*, XIV, nr. 251, 6 decembrie 1932, p. 4.

¹³ Hossu 2018, p. 88.

¹⁴ *Unirea*, XIII, nr. 29, 21 iulie 1903, p. 298.

¹⁵ *Unirea*, XVI, nr. 35, 25 august 1906, p. 273.

¹⁶ Breharu 2004, p. 142.

Hirotonirea și începutul activității preoțești

Întrucât a ales să urmeze cariera ecleziastică, Iuliu Hossu a primit treptele preoției în timpul studiilor sale la Roma. Astfel, a fost hirotonit diacon la data de 24 mai 1908, în biserica Colegiului Urbano din Roma, „prin punerea mâinilor” Preasfințitului Vasile Hossu, Episcop de Lugoj¹⁷. Într-o corespondență, pentru *Unirea*, de la Roma se relatează că, la data de 24 mai 1908, comunitatea românească din capitala Italiei a fost martora unei festivități deosebite, desfășurată în capela Colegiului „De Propaganda Fide”. Slujba, oficiată în rit bizantin (românesc) de către Vasile Hossu, episcop de Lugoj, a prilejuit acordarea unor trepte importante ale slujirii sacerdotale pentru trei clerici români ai Colegiului: Grigoriu Pap (Oradea) a fost hirotonit preot, Iuliu Hossu (Lugoj) a fost hirotonit diacon, Ioan Coltor (Blaj) a fost hirotonit subdiacon¹⁸.

Pe parcursul studiilor la Roma, Iuliu Hossu și-a manifestat dorința de a fi hirotonit înainte de finalizarea anilor de formare, în contextul în care, probabil, hirotonirea se acorda, de regulă, la absolvire. Într-o scrisoare personală adresată unchiului său în 1909, Hossu își exprimă dorința de a primi hirotonia mai devreme. El spera ca hirotonirea să poată avea loc în toamna aceluși an, astfel încât să beneficieze de liniștea necesară pregătirii sufletești și să poată începe slujirea preoțească fără întârziere. Îi solicită unchiului său să intervină pe lângă autoritățile ecleziastice de la Roma pentru a urgenta procesul. Argumentează că ar putea începe, ca preot, celebrarea Sfintei Liturghii cu aproape un an mai devreme, dacă ar fi fost hirotonit mai repede, și subliniază că perioada toamnei ar fi cea mai potrivită pentru hirotonire, înainte ca responsabilitățile legate de pregătirea doctoratului să devină prioritare¹⁹. Dorința lui Iuliu Hossu de a fi hirotonit în 1909 nu s-a împlinit, însă ceremonia a avut loc la 27 martie 1910, la Roma, în biserica Colegiului Urbano. Hirotonirea a fost oficiată de Vasile Hossu, episcop de Lugoj, în prezența tatălui său, preotul Ioan Hossu, devenit protopop onorar și a altor personalități bisericești, cu ocazia vizitei „ad limina Apostolorum”. În cadrul aceleiași slujbe, a fost hirotonit și Ioan Coltor, iar Coriolan Pop-Lupu a fost ridicat la treapta de subdiacon. Evenimentul a fost un prilej de bucurie pentru comunitatea românească din Roma, iar noii preoți și-au celebrat prima liturghie la mormântul Sfântului Petru, precum și în catacombele Sfântului Calist. Acest moment a readus în discuție necesitatea înființării unui institut religios românesc la Roma, așa cum aveau și alte comunități de rit oriental²⁰.

¹⁷ <https://iuliuhossu.ro/repere-biografice> (accesat în 27.07.2025).

¹⁸ *Unirea*, XVIII, nr. 21, 30 mai 1908, p. 21.

¹⁹ SJANCJ, FIH, Dosar 88, *Corespondența creatorului de fond cu membrii familiei*, f. 38-39.

²⁰ *Drapelul*, X, nr. 37, 1/14 aprilie 1910, p.3; *Unirea*, XX, nr. 28, 9 iulie 1910, p. 237.

După ce și-a încheiat studiile la Roma, în toamna anului 1910, Iuliu Hossu s-a întors acasă, la Lugoj unde a fost numit protocolist și arhivar diecezan²¹, responsabilități care presupuneau nu doar administrarea documentelor și a arhivei diecezane, ci și organizarea comunicării oficiale. În scurt timp a fost numit în funcții și mai importante. Astfel, a devenit notar consistorial, secretar episcopal și defensor al cauzelor matrimoniale²², poziții care cereau atât competențe juridice și teologice, cât și o conduită morală deosebită²³.

În urma transferării episcopului Vasile Hossu la Gherla (1912), în anul 1913, cu ocazia hirotonirii episcopale a lui Valeriu Traian Frentiu²⁴, Iuliu Hossu, în calitate de secretar episcopal, a avut un rol important în organizarea primirii noului episcop în dieceză, prezentând public decretele de numire și organizând instalarea pentru noul ierarh. Încrederea acordată de episcopul Frentiu s-a îndeplinit atât prin menținerea lui Hossu în administrația eparhială, cât și prin implicarea acestuia în organizarea slujbelor arhieresti, unde a fost folosit frecvent. Prin decizia Consistoriului Diecezan din februarie 1913, Hossu a fost desemnat asesor la instanța consistorială, iar în iunie a primit titlul de protopop onorific, distincție acordată de regulă clericilor cu vechime²⁵. Pregătirea sa academică a fost confirmată și de numirea ca profesor de științe biblice la noul Seminar Teologic din Lugoj, la inaugurarea căruia a contribuit în mod direct²⁶. În corpul profesoral, constituit la deschiderea seminarului, Hossu a activat alături de alte personalități din administrația și ierarhia bisericească locală²⁷.

În vara anului 1914, Iuliu Hossu pornește într-o călătorie de studii în Germania și Franța, animat de dorința de a-și aprofunda cunoștințele teologice și pedagogice. Acest demers de perfecționare îl poartă, printre altele, la Congresul Internațional Euharistic de la Lourdes²⁸, unde avea să fie surprins de izbucnirea Primului Război Mondial.

Războiul și activitatea sa pe front – preot militar

Dacă traseul public și momentele cheie din viața și cariera bisericească a lui Iuliu Hossu sunt, în linii mari, bine cunoscute, există totuși un capitol mai puțin cunoscut atât de istorici, cât și de publicul larg: perioada în care tânărul

²¹ *Unirea*, XX, nr. 43, 22 octombrie 1910, p. 357; *Drapelul*, X, nr. 112, 12/25 octombrie 1910, p. 3.

²² *Gazeta Transilvaniei*, LXXIV, nr. 222, 9/22 octombrie 1911, p. 3.; *Unirea*, XXI, nr. 97, 19 octombrie 1911, p. 5.

²³ Hossu 2018, p. 91.

²⁴ *Unirea*, XXIII, nr. 3, 16 ianuarie 1913, p. 2.

²⁵ Hossu 2018, p. 92.

²⁶ *Drapelul*, XIII, nr. 105, 21 septembrie/4 octombrie 1913, p. 9.; *Unirea*, XXIII, nr. 100, 7 octombrie 1913, p. 5.

²⁷ Hossu 2018, p. 92.

²⁸ Hossu 2019, p. 16-17.

cleric, cel ce avea să devină în 1917 arhiereu, a slujit ca preot militar în armata austro-ungară. Ca mulți alți preoți ai vremii și Iuliu Hossu a dorit să plece pe front în timpul Primului Război Mondial, îmbrăcând haina de capelan militar. Îl regăsim, în acei ani, ca tânăr cleric al Episcopiei din Lugoj pe front și în spitalele de campanie, unde și-a desfășurat activitatea, oferindu-le soldaților sprijin și alinare spirituală în mijlocul încercărilor războiului.²⁹ Între 1914 și 1917, această misiune pe front a devenit o etapă importantă, pregătindu-l pentru provocările și responsabilitățile pe care le va asuma ulterior, ca episcop al Gherlei. Acei ani petrecuți alături de răniți, în spitale, au lăsat o amprentă profundă asupra destinului său uman și clerical de care își va aminti pe tot parcursul vieții sale. În perioada Primului Război Mondial, Iuliu Hossu a fost mobilizat și a activat ca preot militar, fiind responsabil cu îngrijirea spirituală a soldaților români răniți, internați în spitalele militare din Austria, Boemia și Moravia. Pe parcursul acestei misiuni, Hossu s-a preocupat nu doar de alinarea suferințelor fizice și morale ale militarilor, ci și de întărirea moralului acestora, insuflându-le speranță și demnitate națională. Cuvintele sale de încurajare, precum: „Dreptatea va învinge”, reflectau atât credința personală, cât și dorința de a le transmite soldaților încredere în triumful valorilor pentru care luptau. Prin activitatea desfășurată, Iuliu Hossu a contribuit la consolidarea identității naționale în rândul militarilor români, într-un context istoric ce prefigura actul Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918³⁰.

La începutul Primului Război Mondial, Iuliu Hossu a ales să se înroleze voluntar, dorind să fie de folos acolo unde era cea mai mare nevoie. Moartea vărului său, căpitanul Iustin Hossu, l-a marcat profund. Căpitanul Iustin Hossu era fiul preotului canonic Iosif Hossu. Născut la Blaj, Iustin Hossu a ales încă de timpuriu cariera militară, fiind decorat de două ori înainte de izbucnirea războiului. Și-a început parcursul în război ca locotenent al regimentului 43 din Caransebeș, iar vitejia dovedită pe front i-a adus atât decorații, cât și avansarea rapidă la gradul de căpitan³¹.

Astfel, Iuliu Hossu se înrolează în anul 1914 ca preot militar, în grad de sublocotenent, pentru ca la începutul lunii decembrie a aceluiași an să plece de la Timișoara la Viena, împreună cu părțile sedentare ale Regimentului 64 Infanterie K.u.K. Orăștie, detașate în capitala imperiului pentru paza acesteia. Tânărul cleric militar a acordat asistență spirituală militarilor din zona Viena precum și răniților aduși de pe fronturi și internați în diferite spitale și infirmerii, asumând această calitate până în anul 1917³². Efortul susținut și dăruirea cu care a lucrat în această zonă a asistenței spirituale, medicale și sociale pentru militari, orfani

²⁹ Crihălmeanu 2017, p. 98.

³⁰ Prunduș, Plăianu 1994, p. 93.

³¹ *Unirea*, XXIV, nr. 126, 8 decembrie 1914, p. 1.

³² *Șematismul* 1947, p. 38.

și văduve de război, i-au atras evaluări favorabile din partea superiorilor, ajungând să fie distins cu „Însemnul laudei” (Signum laudis) și cu „Crucea de Onoare, cu decorație de război (clasa a doua), a „Crucii Roșii”. În același timp a avansat rapid în ierarhia militară, până la gradul de căpitan. Activitatea desfășurată și bunul renume pe care l-a dobândit în calitate de preot al armatei au constituit o bună premisă pentru susținerea sa în vederea accederii la treapta arhieriei, direcție în care s-au pronunțat favorabil atât înalți oficiali ai imperiului cât și personalități din mișcarea națională românească, precum Alexandru Vaida Voevod, Iuliu Maniu, Gheorghe Pop de Băsești, Teodor Mihali, Ștefan Cicio-Pop³³.

În cadrul Regimentului 64 Infanterie, erau un număr mare de militari români, activau patru preoți ortodocși și patru greco-catolici. În această nouă misiune, capelanul Iuliu Hossu, împreună cu ceilalți preoți militari, a oferit sprijin religios nu doar soldaților care asigurau paza palatului Schönbrunn, apărarea unor obiective strategice și menținerea ordinii în Viena, ci și răniților internați în cele 330 de infirmerii improvizate pentru militarii aduși de pe front. Astfel, prezența lor a reprezentat un sprijin moral și spiritual pentru toți cei aflați departe de casă, în mijlocul încercărilor războiului³⁴.

Despre activitatea sa ca preot militar se menționează în biografia succintă pe care o face *Unirea* odată cu numirea sa ca arhieru: „Cu izbucnirea războiului european, își părăsește postul și pleacă la Viena, unde numai decât a fost numit preot militar și încredințat cu îngrijirea sufletească a răniților și morboșilor români din spitalele și lazaretele din Austria, Boemia și Moravia. În aceasta calitate avu mult, enorm de mult lucru și mai ales a trebuit să călătorească prin toate orașele Austriei și Moraviei, cari erau peste 40 la număr. Pentru zelul său neobosit și râvna, cu care și-a achitat aceasta grea slujbă, a fost decorat de Majestatea Sa în mai multe rânduri. Muncind neobosit l-a aflat denumirea la scaunul episcopesc al Gherlei și pe cât de cu multă dragoste este așteptat în noua sa funcție, pe atât lasă regrete în inimile tuturor, cari l-au cunoscut pe acest bărbat delicat, nobil și bun, din mijlocul cărora se depărtează. Mai ales soldații români, pe cari de atâtea ori i-a cercetat și mângâiat, pierd în el un adevărat părinte, care atât de mult le-a purtat soarta la inimă. Ajuns la înalta treaptă hierarhică, noul episcop nu-și va uita nici după acesta de fiii săi de până aci, după cum scăparea și ocrotirea multora se va face acum, când este păstorul mare a unui popor”³⁵.

Articolul semnat de Iuliu Hossu și publicat în cotidianul bucureștean *Curentul* la 25 decembrie 1932 propune o analiză a Crăciunului din 1914 din

³³ Hossu 2018, p. 96-97.

³⁴ *Ibidem*, p. 95.

³⁵ *Unirea*, XXVII, nr. 29, 2 iunie 1917, p. 2.

dublă perspectivă: experiența directă a preotului printre soldații români răniți și dimensiunea religioasă a sărbătorii sub semnul războiului mondial departe de casă și de familiile lor ale soldaților care au trecut prin experiența dureroasă a războiului. Crăciunul a fost un motiv de comuniune spirituală pentru soldații români din spitalele Vienei și din alte orașe ale imperiului, legătura cu familia și cu satul natal fiind păstrată prin colind și limbă. Cuvântul românesc rostit în sălile de spital dobândește valoare de reconectare identitară și de sursă de speranță. Textul redă cu fidelitate starea de spirit a acelor zile: frica, nesiguranța, dar și nevoia de a păstra credința, nădejdea și demnitatea în ciuda ororilor războiului. Colindul – simbol al continuității și al rezistenței morale – funcționează ca instrument de coeziune pentru comunitatea românească risipită pe fronturi, permițând vindecarea simbolică a „rănilor trupului neamului nostru”³⁶.

Amintirea Crăciunului 1914 este păstrată ca reper de suflet și îndemn la solidaritate, credință și acțiune colectivă. Hossu arată în mod deosebit dimensiunea jertfei colective a românilor adusă în acest mare război „Vă reamintiți, cei 800 câți v-ați putut purta pe picioare din cele 300 spitale ale Vienei imperiale, urmele jertfei sângeroase în trupul vostru, vă reamintiți ajunul Crăciunului din „Rathaus”, primăria din satul împăratului, cum a spus unul dintre voi. Tot sufletul românesc a fost acolo cu voi, pentru voi, bătrânul general Lupu, generalul Mățăringă, generali români, buni români, dr. Ciurcu înflăcăratul vostru prieten, artiștii români ai operei imperiale, de care eram mândru pentru că erau români, cari atât de duios ne-au colindat și știți „domnii și doamnele voastre”, cu dragostea ce v-o purtau. Seară sfântă gătită vouă de dragostea frățească”³⁷.

Despre activitatea lui Iuliu Hossu pe front stau mărturie numeroasele scrisori trimise de soldați, în care aceștia îi adresează mulțumiri și își exprimă recunoștința pentru sprijinul moral și spiritual primit în momentele grele ale războiului. La aniversarea a 15 ani de activitate arhierescă, episcopul Hossu este invitat la Seminar de către tinerii studenți, care îl întâmpină cu aplauze și cuvinte de laudă. În discursul său de încurajare, Hossu le mărturisește tinerilor că visul său a fost să fie preot într-un sat și să aibă o căruță cu un cal. El îi îndeamnă pe studenți să propovăduiască mereu dragostea, pentru că, așa cum spune, „dragostea nu duce niciodată la rău”. În același timp, episcopul își amintește cu emoție de anii războiului, când a cunoscut îndeaproape suferințele, dar și puterea credinței³⁸. „În timpul primului război mondial a fost părintele întemnițaților, al internaților, intervenind pentru eliberarea lor; a fost părintele

³⁶ *Curentul*, V, nr. 1763, 25 decembrie 1932, p. 11.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Patria*, XIV, nr. 251, 6 decembrie 1932, p. 4.

alinării sufletelor și al încurajării. De la foștii soldați îngrijiți sufletește în spitale a primit mii de scrisori, dintre care una cu plic roz, primită de la soldatul țigan Lăcătuș din Blaj îi era cea mai scumpă, după cum mărturisea. Acesta îi scria: „Domnul episcop și iubite prietene”, mulțumindu-i pentru numeroasele ajutoare care i le-a dat, mai cerându-i un ajutor”³⁹. Cele două surse susțin faptul că preotul militar, devenit ulterior episcop, a primit mii de scrisori din partea soldaților români. De altfel, publicația *Patria*⁴⁰ și relatările părintelui Silvestru Augustin Prunduș⁴¹ se impun prin valoarea lor documentară și credibilitatea contactului direct cu subiectul. În articolul din *Patria* este prezent chiar glasul episcopului, care evocă în mod personal amintiri din perioada războiului, iar părintele Prunduș, care i-a fost secretar personal, oferă mărturii bazate pe experiență de secretar personal. Afirmăția privind existența a mii de scrisori nu poate fi pusă la îndoială, având în vedere sursele amintite. Totuși, cercetările noastre de până acum au permis identificarea decât a câtorva zeci de astfel de epistole, prin care soldații răniți îi adresează preotului militar mulțumiri sau diverse cereri. Această realitate nu diminuează importanța fenomenului, ci mai degrabă îi confirmă autenticitatea: scrisorile păstrate atestă, fără echivoc, aprecierea de care s-a bucurat tânărul capelan, recunoscut de militari ca un adevărat „părinte” spiritual. Prin urmare, scrisorile recuperate sunt deosebit de importante pentru a ilustra atât impactul real al activității lui Iuliu Hossu, cât și susținere morală pe care acesta l-a cultivat în rândul soldaților români în contextul dramatic al Primului Război Mondial⁴².

Scrisorile primite de Iuliu Hossu de la românii aflați în haină militară – vizitați în spitale sau pe front – reprezintă documente de o valoare aparte, importante nu doar pentru conturarea profilului spiritual și uman al destinatarului, preotul și mai târziu episcopul Iuliu Hossu, ci și pentru înțelegerea universului cultural și afectiv al soldaților români, mobilizați din sate și ajunși adesea pe patul de suferință în spital. De interes este modul personal în care Hossu era perceput și interpelat. În acest sens, se remarcă adresarea militarilor cu care Hossu se întâlnește în anii războiului: „Domnule Episcop” și „iubite prietene” sau altele emoționante. Aceste formulări de salut reflectă atât respectul față de ierarhul bisericesc, cât și relația apropiată, de prietenie și încredere, construită în contextul dramatic al frontului și al spitalului.

Un astfel de document este scrisoarea semnată „servitori Aleksa”/„Alexandru”: Internat în spital, la Viena, acesta îl informează pe Hossu despre evoluția stării sale de sănătate; e posibil ca acest „servitori Aleksa”, despre care nu avem alte date, să fi fost ordonanța lui Hossu. Scrisoarea trimisă

³⁹ Prunduș (coord) 1995, p. 50; *Patria*, nr. 251, 6 decembrie 1932, p. 4.

⁴⁰ *Patria*, XIX, nr. 251, 6 decembrie 1932, p. 4.

⁴¹ Prunduș (coord) 1995, p. 50.

⁴² Cârja, Hoza 2025 (subiectul este dezvoltat pe larg în volum).

lui Iuliu Hossu la Viena, în 20 octombrie 1916, surprinde drama traiului soldaților răniți și internați departe de casă. Tonul epistolei, familiar și profund respectuos, vorbește despre relația apropiată, paternală, pe care Hossu o cultivase cu militarii aflați în grija sa spirituală. Expresii precum „Dorite Părinte” și „eu al Dumitale Servitori aleksă” relevă o raportare filială, o încredere necondiționată în sprijinul „părintelui” capelan⁴³.

De la capelan militar la episcop

Numirea lui Iuliu Hossu ca episcop îl găsește pe front, acolo unde se afla la datorie, în mijlocul soldaților pe care îi păstora ca preot militar. Prin decret imperial, Iuliu Hossu a fost numit Episcop al Gherlei la data de 3 martie 1917, de către împăratul Carol al IV-lea. Această numire a fost ulterior confirmată, la 21 aprilie 1917, de către Papa Benedict al XV-lea. Consacrarea episcopală a avut loc la 4 decembrie 1917, în Catedrala din Blaj, prin punerea mâinilor Mitropolitului Victor Mihali de Apșa, asistat de Demetriu Radu, Episcopul de Oradea Mare, și Valeriu Traian Frențiu, Episcopul de Lugoj. Pe 15 decembrie 1917, Iuliu Hossu a preluat oficial conducerea eparhiei, iar a doua zi a avut loc instalarea sa solemnă în Catedrala din Gherla. Aceste momente marchează începutul unei noi etape în viața și activitatea pastorală a ierarhului, conturând profilul unui episcop format pe front, în mijlocul încercărilor și al responsabilităților istorice ale epocii⁴⁴. La peste 50 de ani își amintea încă acest momente emoționant „Am fost investit în scaunul vlădiciei de Gherla în noiembrie 1917, când am părăsit – cu inima sfărțecată – misionarismul din spitalele Monarhiei unde timp de trei ani am fost preot militar pentru zecile de mii de români răniți pe fronturi⁴⁵.

La începutul păstoririi sale, conform tradiției bisericești, noul episcop transmite clerului și credincioșilor o epistolă pastorală programatică, prin care își definește viziunea și direcțiile fundamentale ale misiunii sale. Scrisoarea adresată a fost „venerabilului cler și iubitului popor” la doi ani de la decesul predecesorului său, episcopul Vasile Hossu. Textul acestei ample epistole pastorale se păstrează astăzi la Arhivele Naționale Cluj, sub forma unui manuscris olograf, cu corecturi și adnotări făcute chiar de mâna episcopului⁴⁶. Scrisoarea pastorală a fost publicată și în ziarul *Unirea*, pentru a ajunge nu doar la credincioșii din întreaga mitropolie, ci și la toți cei care doreau să se bucure de cuvântul ierarhului, indiferent de locul unde se aflau. Textul se deschide cu o chemare la pace și la dragoste creștină, valori pe care le prezintă drept

⁴³ SJANCI, FIH, Dosar 92, 1916. *Scrisoare primită de la servitorul Alexa*, f. 1.

⁴⁴ Crihălmeanu 2017, p. 100.

⁴⁵ Soica 2016, p. 21.

⁴⁶ SJANCI, FIH, Dosar 80, *Cuvântarea episcopului Iuliu Hossu adresată „venerabilului cler și iubitului popor” la doi ani de la decesul episcopului Vasile*, f. 1- 14.

fundamentale pentru activitatea sa episcopală. Inspirat de cuvintele Mântuitorului „Pace vouă”, Hossu subliniază necesitatea ca pastorația să fie ancorată în principiile păcii și ale iubirii. El conștientizează moștenirea spirituală și pastorală lăsată de înaintași, în special de predecesorul său, episcopul Vasile Hossu. Iuliu Hossu își asumă această moștenire cu smerenie, văzând noua sa slujire ca pe o responsabilitate și solicitând să fie primit cu aceeași deschidere și încredere cu care a fost întâmpinat și predecesorul său. Recunoașterea și prețuirea înaintașilor devin, astfel, fundamentul continuității misiunii pastorale. Episcopul insistă asupra celor două mari porunci evanghelice – iubirea de Dumnezeu și iubirea aproapelui – prezentându-le ca temei al întregii vieți și activități creștine. Pentru Hossu, pacea nu poate exista fără dragoste autentică, iar dragostea adevărată trebuie să fie demonstrată prin fapte concrete, nu doar prin afirmații declarative. Un pilon esențial al programului său îl reprezintă apelul la unitate și solidaritate între cler și credincioși. Episcopul vede în această unitate cheia pentru consolidarea Bisericii și pentru depășirea provocărilor epocii. El invocă unitatea ca pe o marcă definitivă a Bisericii lui Hristos, îndemnând la coeziune sub deviza: „să fim una, să avem un suflet și un gând”. Vicarii, protopopii și preoții: trebuie să reprezinte modele de viață creștină, să ofere grijă pastorală autentică, să protejeze credincioșii de rătăcirii, să-i întărească în credință și să păstreze fidelitatea față de autoritatea civilă și bisericească. Învățătorii și educatorii sunt îndemnați să fie conștienți de rolul lor esențial în formarea tinerei generații, să promoveze credința, cunoașterea, patriotismul și moralitatea. Hossu își asumă rolul de „păstor al tuturor”, accentuând dimensiunea paternă și ocrotitoare a misiunii sale. El promite să fie alături de cler și de credincioși, să se roage și să muncească pentru binele și mântuirea acestora, subliniind responsabilitatea pastorală ca formă supremă de slujire. Reafirmă fidelitatea sa față de Sfântul Scaun, de Papa de la Roma și față de împăratul Carol al IV-lea. El se roagă pentru pace și stabilitate, evidențiind legătura indisolubilă dintre Biserică și autoritatea seculară și încurajând loialitatea credincioșilor față de Biserică și de patrie. Pastorală se încheie cu un îndemn la păstrarea credinței, a unității și a păcii sufletești, chiar și în fața încercărilor vremii. Rugăciunea pentru revărsarea darurilor Duhului Sfânt asupra diecezei și binecuvântarea arhierescă rostită la final constituie expresia speranței și a angajamentului pentru viitor⁴⁷.

A fost primit în episcopie la Gherla cu mare entuziasm atât de către cler, cât și de către credincioși, nu doar pentru tinerețea și energia sa, ci și pentru reputația de om cultivat și profund învățat. În administrația episcopală au existat numeroase provocări, deoarece, timp de aproape doi ani, episcopia a rămas fără

⁴⁷ *Unirea*, XXVII, nr. 78, 28 decembrie 1917, p. 1-2; *Unirea*, XXVII, nr. 79, 29 decembrie 1917, p. 1-2; *Unirea*, XXVIII, nr. 1, 3 ianuarie 1918, p. 1-2.

episcop titular, fiind condusă provizoriu de vicarul general, împreună cu capitulul catedral. În contextul dificil al ultimilor ani de război și al lipsei unui episcop titular pentru aproape doi ani, administrația Episcopiei Gherla a fost confruntată cu o serie de provocări complexe, atât pe plan pastoral, cât și administrativ. O componentă a activității episcopiei a fost oferirea de asistență familiilor afectate de război, în special văduvelor și orfanilor de război, precum și familiilor preoților sau învățătorilor rămași fără sprijin. Episcopul a coordonat programe de ajutorare și a distribuit resurse materiale acolo unde nevoile erau cele mai stringente. Plecarea bărbaților pe front și pierderile survenite au creat vacanțe de posturi în parohii, ceea ce a impus numiri interimare, precum și selecția unor administratori parohiali tineri și energici pentru asigurarea continuității activităților religioase. De asemenea, sprijinul pentru familiile clerului a devenit o prioritate a administrației diecezane. Dificultățile economice și sărăcia au generat solicitări de sprijin financiar și de completare a salariilor, atât pentru preoți, cât și pentru învățători. Administrarea fondului orfanilor și a altor resurse patrimoniale impunea transparență și rigoare. Episcopia a gestionat numeroase cereri privind dotarea cu materiale didactice, manuale pentru cateheți și sprijin pentru învățători, alături de organizarea internatelor și fondurilor școlare. A devenit importantă menținerea programelor educaționale și a raportărilor statistice pentru școlile confesionale, chiar și în condițiile de criză ale războiului. Un rol l-a avut direcționarea resurselor parohiale pentru îngrijirea soldaților răniți și sprijinirea familiilor acestora. Hossu s-a implicat activ în colectarea de fonduri și organizarea acțiunilor caritative pentru cei afectați de conflict. În paralel, au apărut numeroase situații ce necesitau acordarea dispenselor la căsătorie, soluționarea problemelor legate de căsătoriile mixte sau de trecerea la alte confesiuni, precum și menținerea disciplinei și eticii clericale. Nu în ultimul rând, o provocare suplimentară a constituit-o gestionarea eficientă a proprietăților, pădurilor și terenurilor bisericești, precum și investițiile în construcții școlare și lăcașuri de cult, menite să răspundă nevoilor pastorale și educaționale ale comunității. Toate aceste aspecte au configurat agenda primului an de păstorie a episcopului Iuliu Hossu⁴⁸.

⁴⁸ SJANCJ, FEGCCG, *Documentele din anul 1918, Protocol 110, Protocol exhibitoriu*, tom. I, nr. 1 – 2226, 1918, 249 file, *Protocol 111 Protocol exhibitoriu*, tom. II, nr. 2227-4700, 1918, 257 file. Toate aceste probleme de administrație bisericească se regăsesc în fondul Episcopiei Greco-Catolice de Cluj-Gherla, fond arhivistic ce se păstrează la SJANCJ, din anul 1918, unde se reflectă atât activitatea episcopului, cât și a instituției ecleziastice în ansamblul său. Aceste documente arată complexitatea provocărilor gestionate de episcop și modul în care conducerea bisericească a răspuns nevoilor comunității în contextul dificil al perioadei respective.

„Episcopul Unirii” – Iuliu Hossu și momentul 1 Decembrie 1918

În anul 1918 evenimentele militare se precipită, Puterile Centrale pierd treptat punctele strategice pe care le dețineau și suferă înfrângeri decisive în bătăliile hotărâtoare pentru deznodământul războiului, în timp ce Marea Antantă, sprijinită de Statele Unite ale Americii, obține victoria finală. Odată cu aplicarea principiilor enunțate de președintele american Woodrow Wilson, referitoare la autodeterminarea popoarelor și constituirea unor state naționale pe ruinele fostelor imperii multinaționale învinse, popoarele din Imperiul Austro-Ungar – români, cehi, slovaci – își constituie propriile organisme politice, între care, pentru români, Consiliul Național Român cu sediul la Arad joacă un rol important. În acest context, începe structurarea aparatului de stat al românilor din Transilvania, Banat și Ungaria, cu scopul clar de a pregăti, la momentul oportun, unirea politică cu Țara-Mamă, România. Două instituții vor avea un rol decisiv în aceste procese de transformare: Biserica românească – atât cea ortodoxă, cât mai ales cea greco-catolică – și Partidul Național Român, căruia i se va alătura ulterior și Partidul Social-Democrat al românilor din Transilvania și Ungaria, acestea contribuind esențial la pregătirea și realizarea statului național unitar român.

Într-o circulară, episcopul subliniază că, după terminarea războiului, poporul român trăiește o adevărată „înviere”, în care libertatea și dreptul la autodeterminare devin realitate, ca rod al jertfei și suferinței colective. În acest context, se face un apel la păstrarea ordinii, a demnității și a curăției morale, la consolidarea păcii și a solidarității, pentru ca visul național al unității și al libertății să se împlinească în mod legitim și demn, sub coordonarea Marelui Sfat Național, sprijinit de îndrumătorii spirituali și de întreaga comunitate⁴⁹.

Adeziunea episcopatului român (atât cel greco-catolic cât și cel ortodox), publicată la 28 noiembrie 1918 în ziarul *Unirea*, reprezintă un act de o semnificație istorică majoră, prin care liderii bisericilor ortodoxă și greco-catolică din Transilvania și Ungaria își exprimă public sprijinul pentru Consiliul Național Român de la Arad, recunoscându-l ca unic reprezentant politic legitim al națiunii române. Episcopii subliniază faptul că principiul autodeterminării naționale, consacrat ca ideal creștin și democratic în urma războiului mondial, impune ca românii să-și hotărască singuri destinul, fiind guvernați de propriii lor fii. Ei declară, în mod explicit, că sprijinirea acestui deziderat național este nu doar un drept, ci și o datorie morală și spirituală, asumându-și angajamentul de a contribui cu toate puterile la realizarea unității naționale. Adeziunea, semnată în ajunul Marii Adunări de la Alba Iulia, marchează solidaritatea și consensul

⁴⁹ *Unirea*, XXVIII, nr. de propagandă 11-12, 27 Noiembrie 1918, p. 2.

elitelor bisericești cu mișcarea politică pentru Unire, legitimând astfel, în fața opiniei publice, proiectul național românesc⁵⁰.

La 18 octombrie 1918, Alexandru Vaida-Voevod, în calitate de reprezentant mandatat al Comitetului Executiv al Partidului Național Român, a prezentat în Parlamentul de la Budapesta rezoluția adoptată la Oradea, marcând un moment de cotitură pentru destinul națiunii române din Transilvania și Ungaria. Esența documentului a fost exprimarea dreptului poporului român de a decide în mod liber și suveran asupra propriei sale sorti, fără interferență externă, solicitând posibilitatea de a-și stabili singur forma de organizare statală și de a se integra, în condiții de egalitate, în comunitatea națiunilor libere ale lumii.

Cu aproximativ o lună înainte de proclamarea Unirii Transilvaniei cu România, episcopul Iuliu Hossu a emis Circulara nr. 4.344 din 26 octombrie 1918, adresată întregului cler și tuturor credincioșilor din eparhia sa. Prin acest act, Hossu a cerut în mod expres ca niciunul dintre cei aflați sub jurisdicția sa să nu mai recunoască autoritatea guvernului maghiar de la Budapesta, ci să se supună exclusiv Sfatului Național Român de la Arad, pe care îl definea drept singurul reprezentant legitim al națiunii române din Transilvania. Acest gest avea o dublă semnificație: pe de o parte, afirma ruptura politică și confesională față de autoritățile maghiare, iar pe de altă parte, demonstra unitatea de voință a elitei bisericești și politice românești în sprijinul idealului național al Unirii⁵¹. Episcopul Iuliu Hossu își asumă un rol politic curajos afirmând că: „Marele Sfat Național a luat în mână organizarea poporului iubit pentru ca, păstrând ordinea și liniștea, cinstea și buna rânduială”⁵². Prin aceste cuvinte, scrise într-un act oficial al bisericii, validează autoritatea Consiliului Național Român, recunoscut ca unic for politic și administrativ al românilor din fostul Imperiu Austro-Ungar. Acest act de afirmare a unei noi loialități instituționale este extrem de riscant în contextul anului 1918, când autoritatea statală maghiară, deși aflată în colaps, era încă oficială. Asumarea riscului de a provoca represalii din partea autorităților maghiare este compensată de viziunea sa profundă asupra responsabilității poporului român de a-și „croi soarta” cu demnitate, ordine și pace. Circulara devine astfel nu doar o chemare la solidaritate, ci și un document de legitimare națională și un preambul al Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918.

Episcopul Hossu dorea cu tot dinadinsul să se împlinească acest mare deziderat al românilor. În contextul prăbușirii vechii ordini constituționale, membrii Partidului Național Român se mobilizează pentru adoptarea unei poziții oficiale față de destinul Transilvaniei. Episodul vizitei la Gherla, rememorat de Alexandru Vaida-Voevod, pune în lumină implicarea directă și necondiționată a

⁵⁰ *Unirea*, XXVIII, nr. de propagandă 13, 28 Noiembrie 1918, p. 1.

⁵¹ *Circulara nr. 4344 din 1818*, în SJANC, FEGCCG, doc. 4344, an 1918, f. 1-2, Prunduș (coord.) 1995, p. 63.

⁵² SJANC, FEGCCG, Doc. 4344, an 1918, f. 2.

episcopului Iuliu Hossu în procesul pregătirii Unirii. Reacția lui Hossu, hotărâtă și solidară („până la spânzurătoare!”), reflectă atât determinarea sa personală, cât și solidaritatea Bisericii Române Unite cu acțiunea politică națională. Faptul că Hossu a fost primul episcop român care s-a raliat acestui demers arată rolul jucat de el în interiorul elitei bisericești, implicându-l ulterior și pe Miron Cristea, viitorul patriarh⁵³.

Pentru a participa la Marea Adunare Națională, Iuliu Hossu a pornit spre Alba Iulia în dimineața zilei de 28 noiembrie, însoțit de Teodor Mihali, membrii consistoriului și reprezentanții capitlului diecezan. Pe traseu, trenul a fost atacat de gărzile maghiare; episcopul a fost amenințat cu moartea, fratele său a fost maltratat, iar în haosul creat cuțitul cu veșmintele liturgice a dispărut fără urmă⁵⁴. După o zi de ședere la Blaj, episcopul a ajuns la Alba Iulia în după-amiaza zilei de 30 noiembrie, implicându-se în definitivarea principiilor proiectului de rezoluție ce urma să fie supus votului Marelui Sfat Național. În dimineața zilei de 1 Decembrie, a slujit Sfânta Liturghie în biserica protopopească din Alba Iulia, alături de episcopul Valeriu Traian Frențiu și de vicarul Vasile Suci, în fața unui număr impresionant de credincioși. La încheierea Sfintei Liturghii, corul teologilor blăjeni a intonat imnul național „Deșteaptă-te, române!”, acompaniat de glasurile entuziasmate ale credincioșilor și de sunetul clopotelor bisericii. De altfel, din dispoziția episcopului Iuliu, începând cu ora 10, clopotele bisericilor din întreaga dieceză a Gherlei au bătut fără întrerupere⁵⁵.

În aceeași zi, Iuliu Hossu a participat la Marea Adunare de la Alba Iulia, unde a avut onoarea de a citi Rezoluția Adunării Naționale, actul solemn ce consfințea unirea Transilvaniei cu România. Prezent alături de întreg episcopatul bisericilor românești, a adresat celor peste 100.000 de participanți *Declarația Unirii*. Înainte de rostirea solemnă a textului, și-a exprimat, printr-o cuvântare emoționantă, bucuria și hotărârea față de unirea veșnică a românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș cu Regatul României. A subliniat că realizarea unității naționale este nu doar un act politic, ci o adevărată „lucrare a dreptății lui Dumnezeu”. În aplauzele celor prezenți, rostea: „Vă amintiți când, în sutele de spitale, în zilele întunecate, vă vesteam: Va învinge dreptatea!”⁵⁶

Acel moment îl rememora și după 50 de ani, când avea să-și amintească întregul discurs: „Am fost investit în scaunul vlădiciei de Gherla în noiembrie 1917, când am părăsit – cu inima sfărtecătă – misionarismul din spitalele Monarhiei unde timp de trei ani am fost preot militar pentru zecile de mii de români răniți pe fronturi. De acolo ca și de acasă știam supremele dorințe ale

⁵³ Ghitta 2019, p. 25-26.

⁵⁴ Hossu 2019, p. 21.

⁵⁵ *Ibidem.*, p. 23.

⁵⁶ Prunduș (coord.) 1995, p. 67.

neamului: «unirea cu Țara prin voința Supremului Stăpân». Comunicam mereu aceasta în taină, conducătorilor noștri politici de atunci, în frunte cu Pop de Băsești, Mihali, Vaida, spunându-le că toți așteaptă doar semnalul, care nu a întârziat să vină. «Să stăm tare, să stăm cu smerenie! Să luăm aminte» – ne erau vorbele⁵⁷.

După citirea proclamației, episcopul Iuliu Hossu a continuat discursul său subliniind importanța istorică și spirituală a momentului: „Este o binecuvântare că am putut anunța hotărârea judecâții divine prin intermediul reprezentanților întregii suflări românești că fericiți sunt cei care au pecetluit pentru eternitate Unirea cu Țara-Mamă. Această faptă va rămâne o mărturie de mândrie pe tot parcursul vieții: „Și eu am fost prezent la Alba Iulia!” Generațiile viitoare vor perpetua această amintire, afirmând că și strămoșii noștri au participat la Alba Iulia”.

Episcopul Iuliu Hossu își amintea mai târziu acel eveniment: „Atunci m-am îmbrățișat cu P.S. Sa Dr. Miron Cristea, Episcop de Caransebeș, în fața mulțimilor entuziasmate, care aclamau și plângeau de bucurie . P.S. Sa a adăugat cuvintele: “Pe cum ne vedeți aici îmbrățișați frățeste, așa să rămână îmbrățișați, pe veci, toți frații români!”⁵⁸.

În ședința Marelui Sfat Național din 2 decembrie 1918, Alexandru Vaida Voevod, Vasile Goldiș, Miron Cristea și Iuliu Hossu au fost desemnați să înmâneze în mod oficial Regelui Ferdinand Rezoluția Marii Uniri și documentele anexe. Proclamarea României Mari la Alba Iulia a fost primită cu entuziasm și unitate. După cum relatează presa acelor zile, visul unirii, după secole de despărțire, s-a împlinit, iar vechea opresiune a fost învinsă. Drumul spre o națiune unită este hotărât, iar toți trebuie să lucreze împreună, uitând certurile și păstrând fraternitatea⁵⁹.

Un episcop pentru o țară nouă

Deși în țară persistau tensiuni, episcopul Iuliu Hossu a continuat să întărească conștiința faptului că unirea s-a realizat printr-un demers ferm exprimat în circulara sa din Gherla, datată 1/14 ianuarie 1919. În această circulară, adresată clerului diecezei Gherla, Hossu dispune ca regele Ferdinand să fie pomenit la ectenii cu titulatura „Domn al tuturor Românilor”. Totodată,

⁵⁷ Soica 2016, p. 21.

⁵⁸ *Ibidem*, pp. 67-68.

⁵⁹ *Unirea*, nr. de propagandă 17, 3 decembrie 1918, p 1; După ce delegația care a dus actele unirii la București a înmănat oficial documentele Regelui Ferdinand, acesta a recunoscut și a acceptat unirea Transilvaniei cu Regatul României. Acest gest politic a marcat integrarea formală a noilor teritorii în cadrul statului român unificat, consolidând astfel România Mare. Ulterior, au început demersurile pentru organizarea administrativă, politică și legislativă a teritoriilor unite, în conformitate cu prevederile adoptate la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.

ierarhul amintește cu mândrie că a făcut parte din delegația oficială formată din patru membri, care s-a deplasat la București pentru a înmâna regelui hotărârea de unire a românilor din Ardeal, Banat și Părțile Ungurene cu Țara Mamă. Acest act simbolic și liturgic reprezenta o reafirmare importantă a legitimității și continuității procesului de unificare națională, în contextul unei societăți încă marcate de incertitudini⁶⁰.

O altă decizie hotărâtoare după Marea Unire a fost exprimată în circulara episcopului Iuliu Hossu, emisă la Gherla, în data de 20 februarie 1919. Prin acest document, ierarhul își îndemna clerul și credincioșii să respecte cu strictețe dispozițiile Consiliului Dirigent privind chemarea la arme. Scopul principal al acestei mobilizări era înlăturarea anarhiei și menținerea ordinii publice, în contextul în care existau planuri maghiare care refuzau să recunoască hotărârea de unire a tuturor românilor. Circulara reflecta angajamentul episcopului Hossu față de consolidarea statului național unitar român și susținerea autorităților legitime în fața provocărilor și opoziției politice din acea perioadă⁶¹.

În fiecare an, atât în țară cât și în dieceza Gherlei existau evenimente care marcau acest lucru. Presa vremii marca aceste evenimente arătând importanța evenimentului din toate punctele de vedere. În numărul din 1 decembrie al *Curierului Creștin*, nou înființatul buletin oficial al episcopiei, se marchează printr-un articol -„După un an de înfrățire” - aniversarea unirii de la Alba Iulia. Piatra unghiulară a triumfului românilor este Hristos Mântuitorul, iar credința strămoșească, sădită în inimile nobile și plâpânde de către mame, sub ocrotirea Sfintei Maici Biserici, este considerată garanția succesului și biruinței. Se subliniază faptul că, de peste zece veacuri, românii au crezut cu tărie în existența unei Dreptăți divine, care guvernează și asigură izbânda națiunii⁶².

La zece ani de la Marea Unire, episcopul Iuliu Hossu a exprimat, prin intermediul unui cuvânt omagial sub forma unei circulare publicat în „Curierul Creștin” (1 mai 1929), profunda sa recunoștință față de acest moment istoric și semnificația sa deosebită. Hossu arată rolul providențial al lui Dumnezeu în realizarea unirii, prezentând-o drept o „judecată dreaptă” divină, care impune mulțumirea și lauda prin rugăciune. De asemenea, episcopul subliniază rolul Bisericii în păstrarea conștiinței naționale a românilor, Biserica a fost mereu un ocrotitor al neamului în momentele dificile, menținând vie identitatea națională și sprijinind poporul în ceasul decisiv al unirii. Arată importanța comemorării eroilor care și-au jertfit viața pentru întregirea țării, lansează un apel la responsabilitate și continuitate, îndemnând poporul să urmeze exemplul înaintașilor și să păstreze cu sfințenie moștenirea unirii, respectând sacrificiile

⁶⁰ Circulara nr. 132, an 1919, în ADVGCM.

⁶¹ Circulara nr. 608 din 1919, în ADVGCM.

⁶² *Curierul Creștin*, I, nr. 6, 1 decembrie 1919, p. 30.

făcute pentru realizarea acesteia. Dincolo de dimensiunea politică, Hossu percepe această aniversare ca pe o sărbătoare a biruinței sufletului creștinesc, care confirmă dreptatea divină și unitatea națională a românilor. Circulara se încheie cu o chemare adresată întregului popor român de a manifesta lumii întregi caracterul definitiv și nepieritor al dreptății divine înfăptuite prin unire⁶³.

Pentru Hossu, Unirea a fost un eveniment istoric de o importanță deosebită pentru întreaga sa viață, iar chiar dacă și-a încheiat existența ca martir al Bisericii, el a surprins, în câteva cuvinte esența acestui act istoric: „Dacă nu ar fi fost Unirea religioasă de la 1700, nu ar fi existat nici Adunarea de la Blaj din 3/15 mai 1848, unde s-a strigat «Vrem să ne unim cu Țara!», iar fără aceasta nu ar fi fost nici Unirea din 1918.”⁶⁴

Actul unirii de la 1 decembrie 1918 a avut un impact major nu doar asupra generației contemporane, ci și asupra celor următoare, având consecințe politice și teritoriale care se resimt și în prezent, prin existența statului național unitar român ce cuprinde regiunile istorice locuite de români în cadrul aceleiași granițe. Printre personalitățile marcante rămase în memoria colectivă se numără și episcopul Iuliu Hossu, cunoscut atât pentru rolul său în citirea proclamației unirii, cât și prin celebra fotografie surprinsă de Samoil Mârza în acel moment. Născut și format într-o familie de preoți greco-catolici la sfârșitul secolului al XIX-lea, Hossu a asimilat încă din copilărie idealurile naționale, continuând studiile la școlile din Blaj, recunoscute pentru tradiția lor națională, și apoi la Roma, unde și-a aprofundat cultura teologică și umanistă, stăpânind mai multe limbi străine. Experiența sa în administrația bisericească, în special în episcopia de la Lugoj, și cei trei ani petrecuți pe front în Primul Război Mondial i-au întărit atât sufletul, cât și conștiința. Numirea sa episcopală l-a găsit pe front, iar implicarea sa totală în evenimentele din 1918 și anii următori, în ciuda riscurilor, reflectă personalitatea sa complexă și hotărârea fermă.

Episcopul Iuliu Hossu la 15 ani de arhierie (1932)

Revenind la serbarea din 1932, momentul capătă o semnificație mai adâncă. Nu a fost doar o festivitate aniversară, ci o mărturie de recunoaștere a unei slujiri model. Cuvintele episcopului, simple și sincere, au dezvăluit un om care își trăia credința, un păstor care înțelegea preoția ca jertfă, nu ca rang. Privit în ansamblu, acel „mic jubileu al unui om mare” a fost nu doar o pagină de istorie bisericească, ci o lecție vie despre vocație, slujire și fidelitate față de misiunea încredințată. Soarta a făcut ca începutul slujirii preoțești a lui Iuliu Hossu să nu fie într-o parohie de sat, cum visase în tinerețe, ci pe front, în

⁶³ *Curierul Creștin*, XI, nr. 9, 1 mai 1929, p. 1-2.

⁶⁴ <https://www.eparhiaclujgherla.ro/2013/11/26/scrisoare-pastoralala-aniversarea-a-160-de-ani-de-la-intemeiere>, accesat 30.07.2025.

spitalele militare, în haina de capelan. A fost o experiență dură, care i-a conturat și mai puternic vocația. Acolo, în anii grei ai războiului, l-a întâlnit adesea pe Alexandru Vaida Voevod, „omul de bronz”, cum era supranumit de contemporani. Mai târziu, când a aflat de ridicarea tânărului preot în scaunul episcopal, Vaida Voevod a rostit cu admirație: „De-ar ști Tisza István pe cine a ridicat la fruntea unei episcopii românești, și-ar frânge condeiul”. Era o recunoaștere a valorii unui om. Suferința o cunoștuse pe front, o va cunoaște și în anii care aveau să vină. Dintre „miile” de scrisori păstrate cu grijă de la foști soldați, una i-a rămas deosebit de dragă – o scrisoare cu plic roz, trimisă de un lăcătuș rom din Blaj, care îi scria cu simplitate: „Domnule episcop și iubite prietene...”. În cuvântul său de final, rostit la serbarea din 1932, Iuliu Hossu a transmis un mesaj încă actual: preoții trebuie să înțeleagă vremurile pe care le trăiesc, să se apropie de oameni, să le cunoască durerile, să le aline nevoile. Nu slujirea în sine aduce cinste, ci modul în care o trăiești: cu dragoste, cu jertfă, cu smerenie. „Dragostea, în toate timpurile, a fost făcătoare de minuni”, le-a spus el tinerilor teologi⁶⁵.

Ziua de 4 decembrie 1932 a fost, în viața publică a Clujului și a Bisericii Române Unite cu Roma, un moment aniversar cu încărcătură simbolică. Se împlineau cincisprezece ani de la hirotonirea întru arhieru a episcopului Iuliu Hossu, moment celebrat inițial la Blaj, în decembrie 1917. La momentul hirotonirii sale, în plin Război Mondial, numirea sa a fost privită ca o rază de lumină în vremuri întunecate. Românii din Ardeal, indiferent de confesiune, și-au pus mari nădejdi în noul ierarh, văzând în el nu doar un păstor, ci și un fruntaș al cauzei naționale. Aceste speranțe nu au fost înșelate. Hossu s-a dovedit, încă din primul an, un episcop devotat, activ în sprijinirea românilor internați sau persecutați, un om care a preferat riscul în fața compromisului, chiar și atunci când a fost avertizat că „e luat la ochi”.

De-a lungul celor 15 ani, episcopul și-a condus cu înțelepciune eparhia extinsă, fiind cunoscut pentru implicarea sa directă în viața parohiilor. A vizitat fiecare comunitate, a sprijinit preoțimea și a fost apropiat de oamenii simpli. Festivitatea din decembrie 1932 a fost mai mult decât o simplă aniversare. A fost o recunoaștere publică, a valorii unui om care, prin slujire, suferință, credință și-a câștigat locul nu doar în ierarhia ecleziastică, ci și în memoria colectivă a poporului său. Pentru comunitatea greco-catolică și pentru toți românii din Transilvania, Iuliu Hossu devenea – și rămânea – un simbol atât al curajului cât și al păstorului milostiv și al apostolului neobosit⁶⁶.

⁶⁵ *Patria*, XIV, nr. 251, 6 decembrie 1932, p. 4.

⁶⁶ *Patria*, XIV, nr. 250, 4 decembrie 1932, p. 1.

Concluzii

Iuliu Hossu merită pe deplin locul printre personalitățile care au contribuit decisiv la Marea Unire din 1918. Rolul său fundamental, atât ca lider spiritual, cât și ca actor politic activ, s-a manifestat prin prezența la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și prin solemnitatea gestului de a da citire Declarației Unirii în fața a peste 100.000 de participanți. Angajamentul său a continuat și în perioada dificilă de după unire, prin circularele episcopale adresate clerului și credincioșilor, care au susținut consolidarea noii realități statale și au promovat respectarea hotărârilor unirii, întărind unitatea națională. Sprijinind autoritatea Sfatului Național Român și a regelui Ferdinand, Hossu a contribuit la stabilitatea internă și la recunoașterea internațională a Marii Uniri.

Abrevieri bibliografice:

- ADVGCM - *Arhiva Digitalizată a Vicariatului Greco-Catolic Maramureș*, păstrată la Departamentul de Istorie Modernă, Arhivistică și Etnologie din cadrul Facultății de Istorie și Filosofie a Universității Babeș-Bolyai.
- SJANCJ, FEGCCG - Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj *Fond Episcopia Greco-Catolică de Cluj-Gherla*, Documentele din anul 1918, Protocol 110, Protocol exhibitoriu, tom. I, nr. 1 – 2226, 1918, 249 file, Protocol 111 Protocol exhibitoriu, tom. II, nr. 2227 – 4700, 1918, 257
- SJANCJ, FIH, Dosar 80 - Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj, *Fond Iuliu Hossu*, Dosar 80, *Cuvântarea episcopului Iuliu Hossu adresată „venerabilului cler și iubitului popor” la doi ani de la decesul episcopului Vasile*, ff. 1- 14.
- SJANCJ, FIH, Dosar 88 - Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj, *Fond Iuliu Hossu*, Dosar 88, *Correspondența creatorului de fond cu membrii familiei*
- SJANCJ, FIH, Dosar 92 - Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj, *Fond Iuliu Hossu*, Dosar 92, 1916. *Scrisoare primită de la servitorul Alexa*.
- Șematismul 1947 - *Șematismul eparhiei greco-catolice române de Cluj-Gherla pe anul 1947, dela unirea românilor cu Biserica Romei anul 247, dela înființarea episcopiei anul 94, dela mutarea scaunului episcopesc anul 17, la împlinirea a 30 de ani de episcopat a IPSS Dr. Iuliu Hossu chiriarhul eparhiei*, Tipografia diecezană, Cluj, 1947, (partea I).
- Breharu 2004 - Gheorghe Breharu, *Biserica Română Unită, Greco-Catolică, din Gherla și contribuția sa la emanciparea social-culturală a poporului român*, Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2004.
- Cârja, Hoza 2025 - Ion Cârja, Gabriel Hoza, *Iuliu Hossu - preot militar și episcop al Marii Uniri : contribuții documentare*, Cluj-Napoca, Viața Creștină / Mega, 2025.
- Crihălmeanu 2017 - Florentin Crihălmeanu, *File din istoria Eparhiei de Cluj-Gherla a românilor. Scurtă istorie, biografiile episcopilor eparhiali și cronologia 1658-2017*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Cluj-Napoca, Editura Viața Creștină 2017.
- Ghitta 2019 - Ovidiu Ghitta, „O zi din viața cardinalului Iuliu Hossu: 1 decembrie 1918”, în Ruxandra Cesereanu (coord.) *Iuliu Hossu - trei portrete*, Târgu Lăpuș, Ed. Galaxia Gutenberg, 2019.
- Hossu 2018 - Valer Hossu, *Episcopul Iuliu - Sfântul Marii Uniri*, ediția a treia, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 2018.

-
- Hossu 2019 - Gelu Hossu, *Cardinalul Iuliu Hossu Spirit al Adevărului*, Cluj-Napoca, Editura Viața Creștină, 2019.
- Prunduș (coord) 1995 - Silvestru Augustin Prunduș, Clemente Plăianu, Alexandru Nicula, Ioan M. Bota, Ion Costan, *Cardinalul Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca, Editura Unitas, 1995.
- Prunduș, Plăianu 1994 - Silvestru Augustin Prunduș, Clemente Plăianu, *Catholicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca, Ed. Viața Creștină, 1994.
- Prunduș, Plăianu 1998 - Silvestru Augustin Prunduș, Clemente Plăianu, *Cei 12 Episcopi Martiri ai Bisericii Romane Unite cu Roma, Viața Creștină*, Cluj-Napoca, 1998.
- Soica 2016 - Sergiu Soica, *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității. Note informative*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2016.